

ნიკო ბერძენიშვილი

თათართა ბატონოზის სანა *
თეზისეპი¹

მტრობა-ომების გარდა, საქართველოს ახლობელსა თუ შორეულ მეზობლებთან მშვიდობიანი კულტურული ურთიერთობაც ჰქონდა. ასეთი ურთიერთობისას ქართველი ხალხი უზგად სესხულობდა მეზობელთა კულტურულ მიღწევებს, ხოლო სამაგიეროდ საკუთარი შემოქმედების ნაყოფსაც ასევე უზგად უზიარებდა მათ. სამწუხაროდ, ეს მშვიდობიანი კულტურული ურთიერთობა ხშირად ირღვეოდა. შეიძლება არც მოიძებნებოდეს მსოფლიოში მეორე ისეთი მხარე, რომელსაც იმდენი შემოსევა-დაპყრობა და ტაცება-ოხრება განეცადოს, რამდენიც საქართველომ თავისი ხანგრძლივი ისტორიის სიგრძეზე განიცადა.

ჩვენ მეზობელთაგან არა ერთმა ხალხმა დაჰკარგა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და დამპყრობელთ საბოლოოდ დაემონა. არა ერთი ძლიერი სახელმწიფო გაქრა და არა ერთი კულტურული ხალხი საბოლოოდ გადაშენდა. ქართველი ხალხი კი გადაურჩა ათას ქარტეხილს; უმაგალითო გმირული ბრძოლით მან დაიცვა თავისი კულტურული სახე.

მეცნიერული პასუხი საკითხზე, თუ როგორ იბრძოდა ჩვენი ხალხი, რაში იყო მისი ძალა და ამოურწყველი სიცოცხლის უნარი, რა ჰკვებავდა მის უძლეველობას მტრებთან ბრძოლაში, — სრულიად კანონიერი მოთხოვნაა.

ამ წიგნაკის საგანი მარტივია. ეს არის ქართველი ხალხის გმირული ბრძოლა თათარ დამპყრობელთა წინააღმდეგ XIII-XIV საუკუნეებში. ხანგრძლივი და მძიმე იყო ეს ბრძოლა, მაგრამ თავისუ-

* ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, წ. III, თბ., 1966. გვ. 57-73.

ფლებისათვის ბრძოლა, სამართლიანი ომი საზარელი არ შეიძლება იყოს და ქართველი ხალხიც თავდადებით და შეუწელებლად იბრძოდა, სანამ მოძალადე-დამპყრობელთა უღელი ამაყ ქელიდან არ მოიშორა.

X საუკუნისათვის ქართველმა ხალხმა გამარჯვებით დაასურლა სამსაუკუნოვანი ბრძოლა არაბ დამპყრობელთა წინააღმდეგ და ეროვნული შემოქმედების თავისუფალ გზაზე გამოვიდა.

X საუკუნის მიწურულისათვის ძირითადად დასრულდა საქართველოს ერთ ფეოდალურ მონარქიად გაერთიანების პროცესი. ამ ხანგრძლივ პოლიტიკურ პროცესს, საამისოდ საკმაო ეკონომიკურ-სა და სოციალურ საფუძველზე გაშლილს, თანსდევდა ქართველი ხალხის კულტურული გაერთიანება. X საუკუნეში უკვე შემოსულია ამ პოლიტიკურ-კულტურული მთლიანობის აღმნიშვნელი ტერმინი „საქართველო“. ამის შემდეგ ეს ტერმინი მკვიდრად დარჩა და ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურად დაშლის ჟამშიც კი არსებობდა. ძველი ერთიანი „ყოველი საქართველოს“ ნაცვლად, მაგალითად XVII საუკუნეში, მართალია, „ექვს საქართველოს“ ითვლიდნენ (ე. ი. ქართლი, კახეთი, სამცხე-საათაბაგო, იმერეთი, სამეგრელო და გურია), მაგრამ ყველა ისინი მაინც „საქართველოები“ იყვნენ, ე. ი. შინა-პოლიტიკურად დაყოფილი ერთი მოდემისა და კულტურის თანამოძმეები და, ამდენადვე, უცხოელებისაგან განსხვავებულნი.

XI-XII საუკუნეებში ჩვენს ქვეყანაში დიდი ინტენსიური შემოქმედებითი მუშაობა მიმდინარეობდა. ამის შემდეგ ის იყო, რომ საქართველომ დასავლეთის ბერძნულ-ქრისტიანული სიბრძნე აითვისა და კულტურით მოქადულ ბიზანტიას ღირსეულად თვალი გაუსწორა. ამავე დროს ქართველი ხალხი მწყურვალედ დაწაფა აღმოსავლეთის ხალხთა (არაბთა, სპარსელთა) კულტურულ მიღწევებს. დასავლეთ-აღმოსავლეთის ამ საგანძურთა ქართულ კულტურულ ნიადაგზე გადმოტანით, ყველა ამათი ორგანული შედუღებით და ამ რთული სინთეზის შემდგომი განვითარება-ამაღლებით (XII ს.) ქართველმა ხალხმა თავისი შემოქმედებითი ძალა ძლიერად გამოამჟღავნა და საკუთარი კულტურული სახე უკვდავყო (რუსთაველი საამისო თვალშეუდგამი ძეგლის მწვერვალთა).

XI საუკუნის მეორე ნახევარში ახლო აღმოსავლეთმა თურქ-სელჩუკ მომთაბარეთა დიდი გადმოსახლება განიცადა. შუა აზიიდან გამოსულმა ამ ნომადებმა დაიპყრეს ირანი, ამიერ-კავკასია, ბიზანტიას ჩამოგლიჯეს მცირე-აზიის დიდი ნაწილი, სირია-პალესტინა,

შექმნეს ძლიერი სამხედრო სახელმწიფო და დაპყრობილ ხალხთა უზარმაზარი კულტურული ტერიტორიები თავიანთი ჯოგების საძოვრებად გაიხადეს.

საქართველო უკიდურესი საფრთხის წინაშე დადგა. ქართლ-კახეთის თუ მესხეთის ჭალები თურქებმა თავიანთი ჯოგების საზამთრო საძოვრებად, ხოლო მთიანი ზეგანები იალაღებად გადააქციეს. ბაღ-ვენახისა თუ პურის ყანის ფართობები თანდათან ტრამალებმა და ტყეებმა დაიჭირეს. კულტურული ნამოსახლვეი „აღსავსე იქმნა ირემთა და ეშუთა მიერ“.

დიდგვარიან აზნაურების საქართველო დამარცხდა თურქებთან ბრძოლაში და ქვეყანა ამოწყვეტა-გადაშენების საფრთხის წინაშე დადგა.

ქართველმა ხალხმა ამ საფრთხეს პოლიტიკური გადატრიალებით უპასუხა. ამ საქმის გმირი დავით აღმაშენებელი იყო. მან დიდგვარიან აზნაურთა მემკვიდრეობითი ბატონობა პოლიტიკურ სფეროში წვრილ აზნაურ მოხელეებით შესცვალა. მთელი ქვეყნის ძალებს მაქსიმალური მობილიზაცია უყო და კარზე მომდგარი სასიკვდილო საფრთხე ქართველ ხალხს თავიდან ააშორა. ქართველებმა დავითის ხელმძღვანელობით დაამარცხეს თურქი მომხდურები, მრავალწლოვანი ომებით გააძევეს ისინი საქართველოს საზღვრებიდან და საომარი ასპარეზი მათ წინააღმდეგ სომხეთსა და შარვანში გადაიტანეს.

XII საუკუნეში ფეოდალური საქართველო მსოფლიო პოლიტიკის ასპარეზზე გამოვიდა. ამ ხანებში ფეოდალურმა საქართველომ სოციალური განვითარების იმ დონეს მიაღწია, როცა ქვეყანაში დიდი პოლიტიკური კრიზისი მომწიფდა. ჯერ კიდევ გიორგი მესამემ, თამარის მამამ, დიდი გაჭირვებით ჩააქრო დიდგვარიანთა აჯანყება ხელისუფლების ცენტრალისტური პოლიტიკის წინააღმდეგ რომ იყო მიმართული. მეფის ხელისუფლების გამარჯვება დროებითი აღმოჩნდა. უკვე თამარის დროს ახალი საერთო გამოსვლის შედეგად დიდაზნაურებმა მტკიცედ მოიპოვეს მათი სოციალური მნიშვნელობის შესაფერისი პოლიტიკური უფლებები. გიორგი ლაშას ცდა, ძველი მდგომარეობის აღდგენისაკენ მიმართული, მარცხით დამთავრდა. დავით აღმაშენებლის მიერ შექმნილმა პოლიტიკურმა წეს-წყობილებამ თავისი დრო მოჭამა.

ამ შინა-პოლიტიკური კრიზისის დროს ჩვენ ქვეყანას უდიდესი განსაცდელი მოევლინა. შუა აზიიდან მონღოლ-თათართა გადმოსახლება დაიწყო.

თათრები ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიიდან გამოვიდნენ. მათი წინამბრძოლი, თათართა მრავალი ტომის გამაერთიანებელი და მათი პირველი ხელმწიფეც, *ჩინგიზ-ყაენი იყო*. კულტურულად თათრები განვითარების დაბალ საფეხურზე იდგნენ. მათი მეურნეობა მეჯოგეობა და მონადირეობა იყო. სოციალური განვითარებაც ამის შესაფერი ჰქონდათ. კლასობრივი, ფეოდალური ურთიერთობა ფეხს ახლავდა იდგამდა. ხალხის ფართო მასები ჯერ ისევ გეგაროვნული წყობილების წესებით ცხოვრობდნენ. თათრები ღარიბები იყვნენ, როგორც ეს მათ პრიმიტიულ მეურნეობას შეეფერებოდა. სულიერი კულტურაც საამისო ჰქონდათ: პირველყოფილი, წერა-კითხვაც კი მათთვის ჯერ ისევ უცხო იყო.

სამაგიეროდ თათრებს ბევრი ისეთი თვისება გააჩნდათ, რასაც მრავალი კულტურული ხალხი მოკლებული იყო. მონადირე-მეჯოგე თათრები უშიში მეომრები იყვნენ. ხანგრძლივი ლაშქრობა მათ პრიმიტიულ მეურნეობას ოდნავადაც არ აზიანებდა: საითაც მიდიოდნენ, თავისი ჯოგებიც თან მიჰყავდათ და ჯოგებთან ერთად ცოლ-შვილიც. თათართა ლაშქარი სულ მხედრობა იყო, ხოლო შეიარაღებით არავის არ ჩამოუვარდებოდა. მზა იარაღს თათრები მეზობელი კულტურული ხალხებიდან არაბი და სპარსი ვაჭრების საშუალებით იძენდნენ. ომში სპეციალური მომარაგება თათრებს არ სჭირდებოდათ: პურს არა სჭამდნენ, ხოლო ცხენის ხორცი და ცხენის რძე თან ჰქონდათ.

ჩინგიზ-ყაენმა დიდი ბრძოლის შედეგად გააერთიანა თათართა ტომები, ძლიერი და მტკიცე სამხედრო ორგანიზაცია შექმნა და უმაღლეს მეზობელ ქვეყნების დაპყრობას შეუდგა საშოვარს დახარბებული მეომრების საშუალებით. ჩინგიზ-ყაენის სამხედრო ორგანიზაციის წინააღმდეგ უძლეური აღმოჩნდნენ კულტურული ქვეყნები: *ჩინეთი, ინდოეთი, ხვარაზმის სასულთნო, კიევის სამეფო, საქართველო*. ერთი მეორის მიყოლებით, სულ რაღაც ოცი წლის განმავლობაში, ჩინგიზ-ყაენმა და მისმა მემკვიდრეებმა უზარმაზარი ქვეყნები დაიპყრეს. ასე შეიქმნა მონღოლ-თათართა სახელმწიფო, რომელსაც ისტორიაში არც მანამდე, არც შემდეგ სიდიდით ტოლი არ ჰყოლია.

საქართველოში მონღოლები ჯერ კიდევ 1220 წელს მოვიდნენ, როცა მათ მოსვლას აქ არავინ ელოდა. ქართველებს შორიდან ესმოდათ, რომ თათრები ხვარაზმის შაჰს ებრძოდნენ. ხვარაზმის ქვეყანა საქართველოს მეტოქე იყო და ქართველები თათართა მიერ

ხვარაზმ-შაჰის დამარცხებას სასურველადაც სთვლიდნენ. მართლაც, თათრებმა სწრაფად დაამარცხეს ხვარაზმ-შაჰი. ჩინგიზ-ყაენმა მხედართ-მთავარი *ჯებე* და *სუბუღაი* ოცი ათასი კაციით ხვარაზმ-შაჰ *მუჰამედს* დაადევნა, თვითონ კი მუჰამედის შვილს *ჯალალს* გამოუდგა. ჯებემ და სუბუღაიმ თათართა ჯარით ირანი მოითარეშეს და ამიერ-კავკასიაზე გაუღიით დარუბანდის გზით უკან დაბრუნება მოისურვეს. საქართველოს მეფემ გიორგი-ლაშამ სასწრაფოდ ჯარი შემოიყარა და ამ უცნაური ხალხის წინააღმდეგ წავიდა. უცნაურმა თათრებმა ომის ხერხიც უცნაური იხმარეს. თავიანთი ჯარი ორად გაჰყვეს. ერთი ნაწილი ჩაასაფრეს, მეორემ კი ომი დაიწყო. კარგახნის ბრძოლის შემდეგ თათრებმა პირი იბრუნეს და გაიქცნენ, ქართველები დაედევნენ და ჩასაფრებულ თათართა რაზმსაც გასცდნენ. ამ დროს უკანასკნელნი წამოიშალნენ და ქართველთა ჯარი ორ ცეცხლშუა მოჰყვა: თათართა გაქცეული რაზმი შედგა და შემოუტია, ხოლო უკანა მხრიდან ჩასაფრებულებმა დაჰკრეს. მოულოდნელმა ხიფათმა ქართველ მეომრებს გული გაუტეხა. დამარცხდნენ, 5000 მეომარი დაედუპათ, თუმცა მცირე ზარალი არც თათრებს უნახავთ. გამარჯვების მიუხედავად თათრებმა ამ ხელად საქართველოს თავი დაანებეს და მხოლოდ მეორე წელს გაზაფხულზე სცადეს, მდიდარი საქართველოს ძარცვით გული ეჯერათ. მოსულ მტერს ქართველები ახლა უკვე დიდი ლაშქრით მზად დახვდნენ, თათრებთან ერთად საქართველოს საძარცვავად მეზობელი თურქებიც მრავლად დაძრულიყვნენ. ქართველებმა მომხდურები დაამარცხეს. ჯებე და სუბუღაი დარწმუნდნენ, რომ საქართველოს ძარცვა უიმედო საქმე იყო და სასწრაფოდ დარუბანდისაკენ წავიდნენ.

ქართველებსაც ეგონათ, რომ თათრები სამუდამოდ გაქრნენ ახლო აღმოსავლეთიდან, მაგრამ ცდებოდნენ. თათართა საშინელი ძალა ჯერ, მართალია, შორეული და შუა აზიის დაპყრობაში იყო გართული, მაგრამ ჩინგიზ-ყაენის დაპყრობითს გეგმებში ახლო აღმოსავლეთის კულტურული ქვეყნები სულ უფრო და უფრო საპატიო ადგილს იჭერდა და ეს მით უფრო, რაც თათრები უშუალოდ ეცნობოდნენ, ერთი მხრივ, ამ ქვეყნების სიმდიდრეს, ხოლო, მეორე მხრივ, მათი თავდაცვის შედარებით მცირე უნარს. ამის შედეგი იყო, რომ ჩინგიზ-ყაენმა, როცა თავისი მეფობის ბოლო ხანებში შვილებს შორის სახელმწიფო დაანაწილა, მან დაპყრობილი ქვეყნების გვედრით დასაპყრობიც წილში ჩააგდო.

საქართველოში თათართა მეორედ მოსვლა 1236 წლიდან დაი-

წყო. მაგრამ არც 1221-1236 წლებს შორის ხანა ყოფილა მშვიდობიანი. 1225 წლიდან 1231 წლამდე ახლო აღმოსავლეთი ხვარაზმის შაჰმა ჯალალ-ედდინმა შეაშფოთა. ხვარაზმიდან ლტოლვილ ჯალალს თათართა უკუქცევა გადაეწყვიტა. იგი ახლო აღმოსავლეთის კულტურულ ხალხთა გაერთიანებისა და თათართა წინააღმდეგ მათი დარაზმების მეთაურობას იჩემებდა. მაგრამ ჯალალისა არავის სჯეროდა. გუშინდელი დამპყრობელი დღეს თავისუფლებისათვის მებრძოლი გმირის როლში არ გამოდგებოდა. ჯალალმა, რაკი მოლაპაკარებით არაფერი გამოუვიდა, ისევ დაპყრობა არჩია: მრავალი ქვეყანა ააოხრა, მრავალი ათასი ადამიანი გაჟლიტა, მაგრამ ვერა გააწყო რა, — მოღალატეებისა და მტრების მეტი ვერაფერი შეიძინა. ბოლოს, 1231 წელს, როცა თათრებმა ირანი დაიპყრეს, ჯალალი სულ მარტო დარჩა: ჯარი გაექცა, ახლობლებმაც უღალატეს და ხვარაზმ-შაჰი უსახელოდ დაიღუპა. ჯალალის ამ უგუნურმა მოღვაწეობამ თათრებს მოსვლა გაუადვილა: მისგან განაწამები ხალხები თათრებს მხსნელებად უყურებდნენ, პირველ ყოვლისა ქრისტიანები, რომელთაც ხვარაზმ-შაჰი განსაკუთრებით მტრობდა. მაგრამ ჯალალის მტარვალობისაგან „მხსნელი“ თათრები რომ არანაკლები დამპყრობლები იყვნენ, ამაში კულტურული ახლო აღმოსავლეთი ჩქარა დარწმუნდა.

მოკლედ: თათართა განსაკუთრებულმა სიძლიერემ, მათმა უცნაურობამ, ქრისტიანებსა და მაჰმადიანებს შორის ბოლომოუღებელმა მტრობამ, ფეოდალური საზოგადოების შიგნით გამწვავებულმა კლასობრივმა ბრძოლამ დამპყრობელთა გამარჯვება შესაძლებელი გახადეს და კულტურულად დაწინაურებული საქართველოც (სხვა მეზობელ ქვეყნებთან ერთად) ჩამორჩენილ თათართა ბატონობის უღელს შეუდგა.

მანაც თათრებს დიდი ბრძოლების გადახდა დასჭირდათ, ვიდრე საქართველოს, თუნდაც დროებით, დაიმორჩილებდნენ. 6 წლის განმავლობაში აოხრებდნენ თათართა ურდოები ჩვენს ქალაქებს, ციხეებს, სოფლებს. მტერი კარგად ხედავდა ქართველთა ძლიერებას და მოწინააღმდეგის გასატყნად ცდას არ აკლებდა. თათრები მზაკვრულად ცდილობდნენ ქართველთა საერთო ფრონტში განხეთქილება შეეტანათ. კლასობრივ ფეოდალურ საზოგადოებაში ასეთი ხერხი ადვილად სჭრიდა. მტრის მხარეზე გადასულ ქართველ მოღალატეს თათრები უხვად წყალობას ანიჭებდნენ. მაგალითად, მოღალატე ელიგუმ ორბელს თათრებმა უწყალობეს ვრცელი ქვეყნები. ეს ქვეყნები

ელიგუმის მეზობელი ქართველი ფეოდალებისა იყო, რომლებიც ჯერ არ დამორჩილებოდნენ და თათრების წინააღმდეგ მედგარ ბრძოლას განაგრძობდნენ.

ელიგუმს მოღალატეობა ჩქარა ჩამწარდა. რაკი საჭიროების-დაგვარად მოიხმარეს, შემდეგ არც თათრები სცემდნენ დიდ პატივს სამშობლოს ორგულს. ამიტომაც იყო, რომ თათრებმა არც დიდად შეიწუხეს თავი, როცა მათი ერთგული და ნამსახური ელიგუმი ქართველებმა საიქიოს გაისტუმრეს. ეს იყო 1242 წლის ახლო ხანში. მაგრამ ელიგუმისაებრ საზიზღარი მოღალატეების გვერდით იმ დროის მწერლები თავდადებულ მეომრებზეც მოგვითხრობენ. როდესაც გამუდმებული ხანგრძლივი ბრძოლით მოღლილი ქვეყნები ერთი მეორის მიდევნებით დამპყრობელთ დაემორჩილნენ, სამცხის მთავარი ივანე ციხისჯვარელი ფარხმალს არ ჰყრიდა და, სანამ ქუთაისში შეხიზნულმა მეფე რუსუდანმა მტერს მორჩილება არ გამოუცხადა, ეს მთავარი მედგარი წინააღმდეგობით სიცოცხლეს უმწარებდა თათართა ჯარებს.

XIII საუკუნის ორმოციან წლებში თათრები ყოველმხრივ შემოადგნენ თბილისს. ქართველებმა თვით გადასწვეს საყვარელი დედაქალაქი და მტერს ნაცარ-ფერფლი დაუტოვეს. რუსუდან მეფე ქუთაისს გადასულიყო. ამაოდ ცდილობდნენ თათრები დასავლეთ საქართველოში შეჭრას. ქართველებმა ადვილად ჩახერგეს ვიწრო გზები, მტკიცედ დაუხვდნენ მტერს გადასავლებსა თუ ხეობებში და მიძიმედ დაზარალებული თათრები მალე აიძულეს, ხელი აეღოთ ლიხთ-იმერეთის დაპყრობის განზრახვაზე. სამაგიეროდ, საქართველოს დანარჩენი ნაწილები თათრებმა მკვიდრად ჩაიგდეს ხელში.

ქუთაისში გახიზნული მეფე უშედეგოდ ცდილობდა დამხმარემოკავშირე ეშოვნა თათართა წინააღმდეგ. ახლობელი ქვეყნები სულ თათრებს დაეპყროთ, შორეულნიც შიშით იღეოდნენ. ქართველთა მეფემ აღიარა თათართა ბატონობა და ყოველწლიური ხარკითა და ლაშქრით მიშველება აღუთქვა. თათრებმა რუსუდანის უფლება საქართველოს დაპყრობილ ნაწილზედაც სცნეს. ასე რომ, ქვეყანა სამიშ დანაწილებას გადაურჩა.

ამით საბოლოო ზავი თათრებსა და ქართველებს შორის, რა თქმა უნდა, არ დამყარებულა და ქართველ ხალხს თავისუფლებისათვის ბრძოლაზე ხელი არ აუღია. მონება-მორჩილების გამოუცდელ ქართველთა თაობებს თათართა ხარკი და სამხედრო სამსახური ემძიმებოდათ. ქართველები თათართა მიერ დაპყრობილ ხალხთა

შორის ყველაზე უფრო ქედღეცხელებად ითვლებოდნენ და, უნდა ითქვას, რომ თუმცა თათრები მათ ამ დაუმორჩილებლობისათვის სასტიკად ებრძოდნენ, მაგრამ **ამაყ და მებრძოლ ხალხს პატოსაც სცემდნენ**. თათართა ურდოში მაღალი და საპატიო თანამდებობების მინიჭებით დამპყრობლები ცდილობდნენ ქართველი დიდაზნაურების უმაღლესი ფენის მიმხრობას და ამით ქართველთა წინააღმდეგობის შენელებას. მტერს აქ მარცხი ელოდა. ცალკეული პირები მათ, მართალია, მოისყიდეს, მაგრამ უკმაყოფილება ისე ძლიერი იყო, რომ დამპყრობელთა წინააღმდეგ აჯანყება ჩქარა ქართველთა მორიგ საკითხად იქცა.

ერთ-ერთი აჯანყების შესახებ შემდეგი საინტერესო მოთხრობა აქვს დაცული იმდროინდელ მწერალს: 1247 წელს საქართველოში მეფე არ იყო. რუსუდანი გარდაცვლილიყო, მისი ვაჟი დავითი კი შორეულ მონღოლეთში წასულიყო, რომ თათართა ყაენისაგან, რომელიც ყარაყორუმში იჯდა, საქართველოში მეფობის ნებართვა მიეღო. იქვე გამეზავრებულიყო ლაშა-გიორგის შვილიც. ისიც მეფობას ეძებდა. აი, ამ უმეფობის ხანს ქართველებს აჯანყება გადაეწყვიტათ. ქვეყნის მმართველი თავ-კაცები ჯავახეთში, კონტასთავს, შეიკრიბნენ: **გვარსლან ბაკურციხელი, ცოტნე დადიანი, ვარამ გაგელი, გვარყვარე ჯაყელი, შოთა კუპრი, თორღვა პანკელი, გამრეკელ თორელი, სარგის თმოგველი** და სხვანი. მთავრები შეითქვენ, შეთანხმდნენ და აჯანყების დღეც დანიშნეს, როცა ყველანი თავთავიანთი ლაშქრით შიდა-ქართლში უნდა მისულიყვნენ, მაგრამ ვიღაც მოღალატემ შეთქმულება გასცა.

კრება ჯერ მთლად არ დაშლილიყო, რომ თათართა ჯარი შეთქმულებს თავს წამოადგა. კრების მონაწილენი დააპატიმრეს. ანისის მხარეს, შირაკაგანს, თათართა მთავარ სადგომში წაიყვანეს. რა წამება არ მიაყენეს მტარვალებმა, შეთქმულები მაინც ვერ გასტყნეს. თითოეული პატიმარი დაჟინებით ერთსა და იმავეს გაიძახოდა, რომ მათი შეკრების მიზანი არა შეთქმულება, არამედ თათართათვის მისართმეველი ხარკის აკრეფის საკითხი იყო. თათრებს ასეთი პასუხისა ბარემ არა სჯეროდათ, მაგრამ ბრალდებულთა ეს სიმტკიცე-გაუტყნებლობა მათ თანდათან აეჭვებდა. პატიმარ ქართველებს შორის **ცოტნე დადიანი** არ ერია. კონტასთავის კრებიდან მან ზოგიერთ სხვასთან ერთად თათართა მოსვლას გაასწრო და დაპატიმრებას გადარჩა. პაემანის თანახმად ცოტნემ მოუწოდა დასავლეთ საქართველოს პატრიოტებს. აჯანყებულთა ლაშქარს ცოტნე წამოუძღვა და სამცხის საზ-

ღვარზე მოსულმა შეთქმულების ჩაშლის საზარელი ამბავი შეიტყო.

მარცხმა გმირი ვერ გატეხა. აჯანყების საქმე ამჯერად წაგებული ჩანდა და მისი ასეთ პირობებში დაწყება მხოლოდ საზარალო და მავნებელი იქნებოდა. ცოტნემ სწორედ განსაჯა, ლაშქარი სახლში დააბრუნა და შეთქმულ თანამებრძოლთა გადარჩენის საქმეს შეუდგა. დადიანმა დაპატიმრებულთა ვითარება გამოიკითხა და ამის შესაფერისად გაბედული მოქმედების გეგმა დაიწყო. თათრებს შორის ქართველებს გულადებისა და პირდაპირ მთქმელთა სახელი ჰქონდათ დაგარდნილი. ცოტნემაც ამ გარემოებაზე ააგო თანამებრძოლთა გამოხსნის გეგმა. დადიანი ორიოდე მხლებელით გაეშურა ანისისაკენ და იქ მიიჭრა, სადაც ნახევრად შიშველი მხარშეკრული შეთქმული ქართველები მოედანზე ეყარნენ. დადიანმა სამოსელი გაიხადა, მხლებელთ ხელები ზურგზე დააკვრევინა და მოედანზე პატიმრებს შორის დაჯდა.

ეს უცნაური ამბავი გაკვირვებულმა თათრებმა ჯარის სარდალს აცნობეს. ცოტნეს მთელ საქართველოში პატიოსანი და სამართლიანი კაცის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი. თათრებსაც გაგონილი ჰქონდათ ერისთავის ეს სათნოებანი. ცოტნე ძლიერი მთავარი იყო, ამასთან — შეთქმულების მონაწილაც და მისი დაუპატიმრებლობა თათრებს აფიქრებდა. ამიტომაც კიდევ უფრო უცნაური ჩანდა ცოტნეს საქციელი.

დადიანი თათართა სარდლის კარავში წაიყვანეს და იქ მისი საქციელის მიზეზი ჰკითხეს. ცოტნეც ამას ელოდა. მან მოახსენა, თუ რა იყო ქართველთა ჯავახეთში შეკრების მიზანი. უარპყო ბრალდება შეთქმულება-აჯანყების შესახებ და დაუმატა, რომ მისი ურდოში მისვლის მიზანი იყო, სიმართლე მოეხსენებინა თათართათვის, რათა თანამომძეები ეხსნა განსაცდელისაგან, ან არა და უდანაშაულო თანამომძეებთან ერთად თვითონაც დაღუპულიყო იმ საქმისათვის, რომლის მონაწილაც სხვებთან ერთად ისიც იყო. ცოტნეს მოქმედებამ თათრებზე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა, მის პასუხსაც ერწმუნენ და პატიმარი ქართველებიც გაათავისუფლესო, გადმოგვცემენ. მაღლიერმა ქართველმა ხალხმა კი თავდადებული პატრიოტის გმირული საქციელი ძვირფასად გადმოცემად მომავალ თაობებს შეუნახა.

დამპყრობელთა უღელქვეშ საქართველო ვერ ისვენებდა. ქართველი ხალხის გულში მტარვალთა სიძულვილის ცეცხლი არ ნელდებოდა. აჯანყების ალი ხან ერთ კუთხეში ავარდებოდა, ხან

მეორეში. მაგრამ მტერიც ფზიზლობდა და სზვადასზვა მზაკვრული ზერზით ქართველთა ბრძოლის ძალას ანელეზბდა. ჯერ მეფე სულ არ იყო და 1250-იანი წლებიდან თათრებმა საქართველოში ორი მეფე დაამტკიცეს — რუსუდანიისა და მისი ძმის, გიორგის შვილები. თათრების აზრით, ეს მეფეები ერთიმეორის მოქიშპენი იქნებოდნენ და, მამ, თითოეული მათგანი თათრების ზელის შემყურე უნდა ყოფილიყო. მეორე მხრივ, თათრებმა ქართველი დიდმოზელე აზნაურების მფარველობა დაიჩემეს, ქვეყნის ორგულები ერთგულთა ხარჯზე გააძლიერეს, გაამდიდრეს და ქართველ მეფეებს ორგულ, უამურ დიდმოზელეთა დასჯა-დატუქსვის საშუალეზა მოუსპეს. მოკლედ: ქართველთა შორის ურჩობას, ქვეყნის დაშლა-დანაწილეზას, ერთმანეთის უნდობლობა-გაუტანლობას, მიმძლავრეზა-დაბეზლეზას, ანუ, როგორც მამინ იტყოდნენ, ყოველგვარ „ულუსობას“ თათრებმა ზელი შეუსყვეს, რომ თავიანთი ბატონობა ქართველ ხალხზე უზრუნველყოთ.

როგორც აღვნიშნეთ, თათრებმა უზარმაზარი ქვეყნები დაიპყრეს, მაგრამ იმდროინდელი განუვითარებელი მეურნეობისა და ტექნიკის პირობებში ასეთი დიდი საზელმწიფო დიდზანს ვერ იარსეზებდა და თათართა სამფლობელომაც უძალვე დაშლა იწყო. ჯერ კიდევ ამ საზელმწიფოს შემქმნელმა ჩინგიზ-ყაენმა დაანაწილა დაპყრობილი (და დასაპყრობი) ქვეყნები თავის ოთხ შვილს შორის. ერთი ამ შვილთაგანი სზვების უფროსად გამოაცზადა და დანარჩენ შვილებს მისდამი მორჩილეზა დააყალა. ამით ჩინგიზ-ყაენს საზელმწიფოს მთლიანობის შენარჩუნეზა სურდა. მაგრამ, რაც დრო გადიოდა, ჩინგიზის მემკვიდრეები ერთი-მეორისაგან სრულიად დამოუკიდებელი ზდებოდნენ და ჩქარა ურთიერთ შორის მტრობა-ომიც კი შემოერიათ. ასე რომ თათრები ფეოდალური დაშლა-დასუსტების გზაზე შედგნენ.

1250-იანი წლებიდან თათრები აზალ ქვეყნებს იშვიათად იპყრობდნენ. ამისდაკვალად ნაალაფევე-ნატყვენავი შემოაკლდათ. ამავე დროისათვის თათართა ურდო ლოთობა-ღორმუტლობას, ფუფუნეზასა და ფლანგვას შესჩვეოდა, და, როცა საფლანგავი შემოაკლდათ, საწველ ფურად, ბუნებრივია, დაპყრობილი ხალხები ამოიჩემეს. 1255-იან წლებში თათარმა მოზელეებმა საქართველო (ისე როგორც სზვა დაპყრობილი ქვეყნები) აღწერეს და აზალი გადასაზადები შეაწერეს. როგორც სიმძიმით, აგრეთვე თავისი ზასიათით, ეს გადასაზადები ყოვლად უცხო და უჩვეულო იყო ქართველი მშრომელი ხალხისათვის. ხოლო კიდევ უფრო მძიმე ამ ხარკის შეგროვების თათრული

წესი იყო. ხარკის შეგროვების საქმე თათართა საბატონოში უსინდისო მედროვე მოხელეთა და სპეკულანტ-მოიჯარადრეთა ხელში იყო. ყოველ წელს უმოწყალო და ველურ მძარცველებად მოედებოდნენ ხოლმე ქართულ სოფლებს თათართა ხარკის მსუნაგი ამკრეფლები. მიჰქონდათ არა მარტო ის, რაც სავალდებულო გადასახადი იყო, არამედ იტაცებდნენ ყველაფერს, რასაც კი იმათი ხარბი თვალი და ხელი მისწვდებოდა. ასე ყოველწლობით იძარცვებოდა განაწამები ქართველი გლეხობა, ხოლო გამკითხავი არსად იყო... უჩვეულო და მძიმე იყო აგრეთვე სამხედრო მოვალეობა, რომელიც დამპყრობელმა რომ საქართველოს დააკისრა. ახალი წესით, ქართველ გლეხობას თათრებისათვის სალაშქროდ 90.000 მოემარი უნდა გამოეყვანა.

ყველა ამ „ულუსობამ“ ქართველი გლეხი წელში გაწყვიტა. მრავალგზის დარბეულ-აოხრებულმა გლეხობამ მეურნეობაზე თანდათან გული აიყარა, ხიზნობა-ბოგანობა იწყო. ხოლო რაკი გლეხი-კაცი დასუსტდა, საქართველოც დაძაბუნების გზაზე შედგა. გაპარტახებული გლეხების პატრონ აზნაურებსაც სიღარიბე შემოერიათ. შემციირდა ხელოსნობაც, დაეცა ვაჭრობა...

1259 წელს საქართველოში კვლავ აჯანყებამ იფეთქა. მას სათავეში დავით ლაშას ძე ედგა. აჯანყების აქტიურ მონაწილეთაგან ცნობილი არიან სარგის ჯაყელი, ზაქარია მზარგრძელი და სხვები. თათრებმას შეძლეს და ზოგიერთი ქართველი მთავარი გაიერთოულეს. ასე რომ ეს აჯანყება საყოველთაო არ გამოდგა. სუმბატ ორბელი და მისი მსგავსი მოღალატე მედროვეები მტრის ბანაკში იყვნენ და აჯანყებულ მოძმეთა ხარჯზე ხელის მოთბობას ლამობდნენ.

აჯანყებულთა ლაშქარმა ტაშის-კართან (ბორჯომის ხეობიდან გამოსავალთან) სასტიკად დაამარცხა თათართა დამსჯელი ჯარი. მტერი სრულ განადგურებას მხოლოდ სამშობლოს მოღალატე ქართველმა მთავრებმა გადაარჩინეს. მეორე გზის ომში აჯანყებულნი დამარცხდნენ, მაგრამ თათრები გულისწადილს მაინც ვერ ეწივნენ, აჯანყების მეთაურები მაინც ვერ შეიპყრეს. უკანასკნელნი დასავლეთ საქართველოში გადავიდნენ და თათრებისადმი დამორჩილებას არ აპირებდნენ. ცოფმორეულმა, გამხეცებულმა მტერმა უდანაშაულო ტყვეებზე მოიკლა სისხლის წყურვილი: ურდოში დაახრჩვეს დავით ლაშას ძის მეუღლე დედოფალი გვანცა და მოჰკლეს ზაქარია ამირსპასალარი, შანშას ძე.

ჩქარა თათრები იძულებული შეიქნენ, აჯანყებულთა შემორიგებას ცდილიყვნენ. ამ დროისათვის თათართა ძლიერებას უკვე წყა-

ლი შესდგომოდა. მათი სხვადასხვა ურდო ერთი მეორეს მტრობდა. ჩრდილოეთის ურდო მდიდარი ამიერ-კავკასიის დაპყრობას აპირებდა და ამ მიზნით სამხრეთის ურდოზე ომით წამოსულიყო. ასეთ პირობებში ქართველთა აჯანყება საშიში იყო: აჯანყებულებს შეეძლოთ ჩრდილოეთ კავკასიიდან ამიერ-კავკასიაში გადმოსავალი გზები ჩრდილოელებისათვის გაეხსნათ. ილხანმა (ასე ეწოდებოდა სამხრეთის ურდოს ყაენს) აჯანყებულებს „აპატივა“, საჩივარი გულისყურით მოუსმინა და სათხოვარიც შეუსრულა. ქართველებმა კარგად შეამჩნიეს, რომ თათრები ახლა არც უძლეველები არიან და არც მათ წინააღმდეგ აჯანყებაა უიმედო. ამიერიდან ქართველები კიდევ უფრო მეტი მხნეობით განაგრძობდნენ ბრძოლას სამშობლოს საბოლოოდ განთავისუფლებისათვის. აჯანყებამ დავით ლაშას ძის მეთაურობით ის შედეგიც მოიტანა, რომ თათართა მთავრობამ ყურად იღო ქართველთა საჩივარი გადასახადების სიმძიმისა და მოიჯარადრეების უსამართლობის შესახებ. ილხანმა ამ საქმის გამოსწორებაც სცადა, თუმცა უშედეგოდ.

უნდა აღვნიშნოთ: სამშობლოს ამ საერთო გაჭირვების დროს ყველა ერთნაირად როდი იბრძოდა. პირმაგი მოღალატეებიც იყვნენ. ისინი ჯაშუშობდნენ, ორპირობდნენ, მტრის კალთას ეფარებოდნენ და თავდადებულ მებრძოლთა სისხლის ხარჯზე სუქდებოდნენ. ასეთები იყვნენ **სუმბატ ორბელი, სადუნ მანკაბერდელი, მისი შვილი ხუტლუ-ბუღა, კახაბერ რაჭის ერისთავი** და სხვა მისთანები.

საქართველოს მძიმე მდგომარეობით სარგებლობა ახლობელმა მეზობლებმაც მოისურვეს. აქამდე სოროებში მიმალული თურქები წამოიშალნენ. მათ თავისი ამინდი ეგონათ. ჯერ კიდევ 1250-იან წლებში, უმეფობის ხანაში, ერაყ-აზერბაიჯანელი თურქები ვილაც *ყარაზანის* მეთაურობით საქართველოს სამხრეთ სანპიროებს შემოესივნენ და დაუცველ ქვეყანას სასტიკად არბევდნენ. საქართველოს ამ ნაწილის მთავარი **შანშა მხარგრძელი** 30.000 კაცით ფიცხლად გაეგება მტერს. ომი მდინარე არაქსის გაღმა მოხდა, *ვალაშკერტის* მიდამოებში. რიცხვით სიჭარბის მიუხედავად, თურქები დამარცხდნენ, ნაძარცვთან ერთად მთელი თავიანთი ჯოგები თუ სხვა ქონება გამარჯვებულთ დაუტოვეს და თავქუდმოგლეჯილი გაიქცნენ. შანშას ლაშქარი ხოცვა-ჟლეტით შორს, *ხლათამდე* მიჰყვა გაქცეულ მტერს და მტაცებელი ისე დააზარალა, რომ საქართველოს მიწაზე კვლავ ქურდობა-ტაცების ხალისი დიდი ხნით დაუკარგა.

ამავე ხანებში მცირე-აზიელი თურქები სამხრეთ-დასავლეთ საქა-

რთველოს სარბევად წამოვიდნენ. მრავალ ათას თურქთა მარბიელებს *ალთუ-ხანი* და *ორ-ხანი* მოუძლოდნენ. თურქებმა აიღეს ნაპირის ქვეყნები მათი ციხე-ქალაქებით: *ბასიანი*, *ტაო*, *ბანა-ოლთისი*. ამ სანაპიროების მთავრებმა დახმარება სთხოვეს სამცხის მთავარს *ყვარყვარეს*. მესხები ფიცხლავ მიეშველნენ შვეიწროებულ თანამომეებს. 10.000 მეომრით გაეშურა ყვარყვარე, სამცხის სპასალარი და თავხედ მტერს *ვანის-ვაკეს* ჩაეგება. თავის სიმრავლეს მინდობილი მტერი ძლიერად დადგა. მაგრამ სიმხნეს მინდობილი ქართველების მკლავ-მაგარ შეტევას მტერმა ვერ გაუძლო. მძიმე ომის შედეგად დამარცხებული მტაცებლები გაიქცნენ და ვანის-ვაკეს დასტოვეს მთელი ნარბეგ-ნაძარცვი, საკუთარი იარაღ-მოკაზმულობა თუ ცხენ-ჯორ-აქლემი.

სამცხის სპასალარმა გაქცეულ მტერს თავისი შვილიშვილები *ფანე* და *სარგისი* დაადევნა ქართველთა ჯარით. მღვერებმა ადვილად დააგდებინეს თურქებს მინატაცები ციხე-ქალაქები და საქართველო თურქ მარბიელთაგან სავსებით გასწმინდეს.

1300 წლის ახლოს, როცა აღმოსავლეთ საქართველოს უდიდესი ნაწილი თათართა წინააღმდეგ აჯანყების აღში გახვეულიყო, მცირეაზიელმა თურქებმა ერთხელ კიდევ სცადეს ჩვენი ქვეყნის მორბევა. ამ მომთაბარეთა მეთაური ვინმე *აზატ-მოსე* იყო. 60.000 თურქი მოედვა სარბევად სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს. თურქებს არავინ ელოდა და ქვეყანაც მტაცებლებს მოუშნადებელი დახვდა. მტერმა აიკლო და დაარბია *ბასიანი*, *ტაო*, *ნიგალის ხევი*, *მურღული*. აქ გაუვალ ვიწროებში სახელდახელოდ გამოსულმა ქართველებმა *ხერხემლისძეების* მეთაურობით დაამარცხეს და უკუაქციეს *თურქები*. ტაოს ერისთავი *თაყა ფანასკერტელი* თავგამოდებით ებრძოდა შემოსეულთ. *თორთომის თავს* თავისი მცირე ჯარით თაყამ მძიმედ დააზარალა მტერი, მაგრამ თურქების განდევნა მათი სიმრავლის გამო მეტად ძნელი ჩანდა.

ამ დროს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს *ბექა ჯაყელი* პატრონობდა. მისთვის მიეჩემებინა თათართა ყაენს საქართველოს ამ ნაწილის მმართველობა. აზატ-მოსეს შემოსევის გამო ბექამ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს თავ-კაცების კრება მოიწვია და მას შესანიშნავი პატრიოტული სიტყვით მიმართა. მთავარმა ქართველებს თურქთა წინააღმდეგ ომში მოუწოდა. ბექას მოწოდებას კრება მხურვალედ გამოეხმაურა. ეს იყო ზამთარში. როცა მეორე გაზაფხულზე თურქები საზაფხულო საძოვრებისაკენ წავიდნენ, ბექასთან

უკვე თორმეტი ათასი მეომარი შეყრილიყო. ქართველებს თურქთა ნაწილ-ნაწილ დამარცხება ჰქონდათ განზრახული. ნაცნობ ადგილებში მცირე რაზმებით ქართველები ისე მოხერხებულად უხვდებოდნენ მტერს, რომ უკანასკნელის სიმრავლე უსარგებლო ჩანდა. ფიცხელი ბრძოლები მოხდა *ვაშლოვანს, სპერს, ბაბერდს*. სამშობლოს დამცველთა სიმხნემ და თავდადება მძლია მტრის სიმრავლეს. გამარჯვება ქართველებს დარჩა. თურქებმა იგრძნეს, რომ საქართველოს ჯერ კიდევ შესწევს ძალა საკუთარი ქორბუდის დასაცავად.

XIII საუკუნის 80-იანი წლებიდან ილხანთა ურდოში ყაენის უფლისწულებს შორის ბოლომოუღებელი ქიშპი და ბრძოლა ატყდა. აღმოსავლეთ საქართველოში ამ დროს *დიმიტრი* დავითის ძე მეფობდა. დიმიტრი მოხერხებულად სარგებლობდა ყაენის უფლისწულებს შორის არსებული ამ მტრობით და საქართველოს თათართა მპყრობელობის ტვირთს თანდათან უმსუბუქებდა. თათართა ურდოში საქართველოს მეფეს მეგობარი დიდკაცები ჰყავდა და ხარკის ამკრები მოიჯარადრეები მის ქვეყანას ძველებურად ვედარ აწუხებდნენ. დიმიტრი მეფე თავს სამშვიდობოს გრძნობდა, მაგრამ მწარე სინამდვილემ მალე მეფეს თავი მკაცრად მოაგონა: *ბრძოლისაგან მოსვენება, უდარდელობა დანაშაულია, სანამ მტერი კარზე დგას და საბოლოოდ არ განადგურებულია*.

1289 წელს დიმიტრი მეფე ყაენმა ურდოში დაიბარა. მეფემ შეიტყო, რომ ყაენს დიმიტრის მეგობარი თათარი დიდკაცები ამოუხოცია: მათთვის მოღალატეობა შეუწამებია. ქართველი მეფეც შეთქმულ მოღალატეთა მედასედ ითვლებოდა. დიმიტრიმ იცოდა, რომ ურდოში მას სიკვდილი ელოდა. მეფემ დიდებულები იხმო და რჩევა მოსთხოვა. დარბაისლებმა აჯანყება ურჩიეს. მამამისის, დავითის აჯანყების მაგალითით აიმედებდნენ. დიმიტრიმ ასეთი რამ ახლა უიმედო და მავნებელ საქმედ აღიარა. სამხრეთის ყაენს იმ დროს ჩრდილოეთის ურდო არ ემუქრებოდა, არც სხვა ვინმე მტერი უჩანდა. ასეთ პირობებში აჯანყებას ქვეყნის სრული განადგურება მოჰყვებოდა, ხოლო საკუთარი თავის განწირვით მეფეს შეეძლო ქვეყანა აოხრებისაგან ეხსნა. დიმიტრის გმირის სულგრძელობა აღმოაჩნდა. მან თავისი ქვეყნისათვის თავი დასდო და მომავალ თაობებს სამშობლოსათვის გმირული თავგანწირვა ანდერძად დაუდო. **1289 წლის 12 მარტს მეფე დიმიტრი თავდადებული ურდოში (მულანის ველზე) სიკვდილით დასაჯეს**. სამშობლოს ღირსეული შვილის თავმოკვეთილი სხეული ქართველებმა მოიპარეს და საყვარელ მცხეთას მეფეთა

სამარხავში დაკრძალეს.

ამ თავდადებულთა სისხლი კი არ შლიდა და ასუსტებდა, როგორც ეს მტარვალს ვგონა, არამედ კიდევ უფრო აქვიტკირებდა ქართველთა ბრძოლას თავისუფლებისათვის.

1299 წლიდან საქართველოში ისევ აჯანყება დაიწყო. მისი მეთაური დავითი იყო, დიმიტრი თავდადებულის შვილი. აჯანყება მედგარი და მეტად ხანგრძლივი იყო. დავითს აღმოსავლეთ საქართველოს დიდი ნაწილი უჭერდა მხარს, მაგრამ აჯანყების სული და გული შიდა-ქართლი და მთიულეთი იყო. თვით მეფე მთიულეთს იდგა და თათართა ყოველგვარი ცდის მიუხედავად ის ვერც შეირიგეს, ვერც დაიჭირეს და ვერც განდევნეს. დიდი მსხვერპლი გაიღო ქართველმა ხალხმა. დიდად შემცირდა ქართლის მოსახლეობა. თათართა ყოველწლიურმა შემოსევებმა გაანადგურა მეურნეობა. ამის მიუხედავად, ხალხი არ გატყდა. ეს აჯანყება 12 წელიწადს გაგრძელდა. აჯანყებულმა დავითმა ჩრდილოეთის ურდოს ყაენთან პოლიტიკური მოლაპარაკება გააბა და ილხანების მოქიშპეს ამიერკავკასიაში ეპატიჟებოდა. ბრაზი ახრჩობდა ილხანს *ყაზან ყაენს*, რომ აჯანყების მეთაური დაუსჯელი რჩებოდა. ყაზანი ისე გარდაიცვალა, რომ აჯანყება ჩაუქრობელი დარჩა. კიდევ უფრო სუსტები იყვნენ მისი მემკვიდრეები. სხვა გზა არ იყო და მტერმა დაყვავების პოლიტიკა აირჩია. დავითი არ ენდო პირსისხლიანებს.

ამ ხანებში პოლიტიკურ სარბიელზე დავით მეფის უმცროსი ძმა გიორგი გამოვიდა. მაღალნიჭიერმა პოლიტიკოსმა სწორად შეაფასა საქმის ვითარება და თათართაგან ქვეყნის განთავისუფლების განსხვავებული გეგმა დააწყო. გიორგი ხედავდა დავითის აჯანყების უიმედობას. ხედავდა, რომ მხოლოდ ქართლის აჯანყებით საქართველო თავისუფლებას ვერ მოიპოვებდა, — რომ ურდო, მართალია, დაშლა-დასუსტების გზაზე შემდგარიყო, მაგრამ მას ჯერ კიდევ საკმარის ძალა ჰქონდა. ამიტომ თათართა ბატონობისაგან განთავისუფლების საქმეს დიდი წინასწარი მზადება სჭირდებოდა. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო აოხრებული ქართლის შესვენება, მოშენება; საჭირო იყო საქართველოს გაერთიანება (თათართა მხრით ხელის შეწყობით ქვეყნის ცალკე ნაწილები ქართველ მთავრებს დაესაკუთრებინათ), დიდკაც-აზნაურთა თვითნებობის აღაგმვა, მტკიცე ხელისუფლების შექმნა. მხოლოდ ამის შემდეგ ექნებოდა თათართა წინააღმდეგ აჯანყებას გამარჯვების პერსპექტივა.

თავისი პოლიტიკური მოღვაწეობა გიორგი მეფემ თათრებისა-

დმი მოჩვენებითი ერთგულებით დაიწყო. ქართლის აჯანყებით თავმოებზრებული თათრები გიორგის ამ მორჩილებას ძვირად აფასებდნენ. მეფემ ურდოში თათართა დიდკაცები დაიმეგობრა და მათი შემწეობით მნიშვნელოვანი შეღავათები ადვილად მოიპოვა. საქართველოში თათართა ხარკის აკრეფის საქმეს ამიერიდან თვითონ მეფე განაგებდა და არა ურდოს მოხელე-მოიჯარადრე. ამავე დროს ყაენისაგან გიორგიმ საქართველოს სხვადასხვა ნაწილის ერთ სამეფოდ გაერთიანების თანხმობა მიიღო. გამდგარი მთავრების წინააღმდეგ მეფემ გარშემოიკრიბა ყველა, ვისთვისაც ქვეყნის მთლიანობა და მტკიცე ხელისუფლება ძვირფასი იყო. ხერხიანი მოქმედებით გიორგიმ ადვილად შემოიერთა დასავლეთი საქართველო, სადაც დავით რუსუდანისძის შვილიშვილი მეფობდა; ასევე შემოიერთა მან საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი, რომელიც თათართა დახმარებით *ჯაყელთა* ფეოდალურ გვარს დაესაკუთრებინა, კიდევ უფრო ადვილად დაიმორჩილა გიორგიმ საქართველოსა და სომხეთ-შარვანის სხვა გამდგარი მთავრები. სასტიკი ზომებით მეფემ ალაგმა ერისთავ-მთავრების თვითნებობა. ერთ-ერთ დარბაზობაზე მან შეუბრალებლად გაწყვიტა გაუსწორებელი მოღალატენი.

გაერთიანების შემდეგ ქართველები ქვეყნის პოლიტიკური წყობილების რესტავრაციას შეუდგნენ. აღადგინეს ძველი, თათართა ბატონობამდე ჩვენში არსებული წესები. დიდი ყურადღება მიაქცია მეფემ სამართლის საქმეს საქართველოს ბარსა თუ მთაში. არანაკლებ საზრუნავს შეადგენდა აგრეთვე ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერება, მეურნეობა, აღებ-მიცემის გაცხოველებისათვის ხელის შეწყობა.

ამასობაში გიორგი მეფე მოსაჩვენარად თათართა ერთგულებას განაგრძობდა, ხოლო ამავე დროს ილხანის მოსისხარ მტრებთან მეგობრულ კავშირსა ჰკრავდა.

ასე თანდათან საქართველო ძლიერდებოდა და თათართა ბატონობის უკუსაგდებად ყოველ მხრივ ემზადებოდა. თათართა ურდოს საქმე კი სულ უკან და უკან მიდიოდა და 1327 წელს, როცა ყაენის კარზე დიდი არეულობა დაიწყო, გიორგიმ დრო ხელსაყრელად სცნო და თათრებს ხარკის მიცემა შეუწყვიტა. აჯანყებულთა დასასჯელად წამოსული მტრის ჯარი ქართველებმა სასტიკად დაამარცხეს და თათართა ასწლოვანი ბატონობაც საბოლოოდ თავიდან მოიცილეს.